

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

Valori culturale și comunicarea interculturală

Roxana DOROBANȚU-DINA

Comunicarea este o artă, iar modul în care comunicăm contribuie la armonia dintre oameni, stabilirea unor relații de colaborare, empatie și echilibru. Este acreditată ideea că cel mai frecvent apar situații tensionate ori stări conflictuale ca urmare a unei comunicări deficitare sau a lipsei de comunicare între indivizi.

Încă din cele mai vechi timpuri comunitățile umane – indiferent că erau colectivități, grupuri, familii sau națiunea în ansamblul său – au avut și au contribuit la dezvoltarea propriei culturi. La început, la unele popoare cum ar fi grecii antici sau egiptenii, cultura se referea la teatru, literatură, muzică, jocuri sportive etc. *Conceptul de cultură* are însă o accepțiune mai generoasă pornind de la:

- care sunt rolurile în cadrul familiei;
- care este atitudinea față de tradiții și ospitalitatea gazdei;
- cum este petrecut timpul liber;
- care sunt limbile vorbite și limbajul oamenilor;
- care sunt obiceiurile gastronomice și atitudinea oamenilor față de alcool;
- stilul vestimentar și stilul arhitectural;
- modalitatea în care oamenii fac schimbul de informații și cum comunică;
- care este rolul religiei în viața noastră;
- istoria unui popor, pe care se clădește civilizația, cultura, normele și valorile moral-comportamentale aflate la baza evoluției națiunii etc. [2, p.16]

Cultura este un sistem fundamental ce înglobează viziunea asupra lumii în care trăim, valorile și normele conform cărora acționăm, limba pe care o vorbim, modul în care ne îmbrăcăm, ne alimentăm, comunicăm și relaționăm cu semenii și alți indivizi ... un întreg program care stabilește comportamentul nostru de zi cu zi. [15, p.9]

Delimitarea conceptuală a *culturii* își are originea în limba latină „colere”= a cultiva, a onora, fiind o acțiune specific umană. [13, 6] Cultura reprezintă elementul principal care contribuie la diferențierea comunităților sau a popoarelor, fiind transmisă pe cale orală din generație în generație.

Abordarea sociologică a conceptului cultural presupune un *ansamblu de valori, de norme, de simboluri, de instituții și artefacte ce caracterizează un grup sau un popor cum ar fi:* [2, p. 8]

- limbajul = educația, afișajul;
- arhitectura = stiluri, simboluri, înscrisuri;
- artele = sculptura, pictura, muzica, literatura etc.;
- toponimia = numele orașelor, satelor, al străzilor, al apelor curgătoare și vârfurilor montane etc.;
- timpul și durata = anii, săptămânile, sărbătorile, zile aniversare;
- instituțiile = democrația, căsătoria, instituțiile școlare, tribunalele etc.;
- valorile = libertate, egalitate, justiție socială, raporturile femei-bărbați, drepturile fundamentale ale omului;

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

- istoria = eroi, cuceriri, creatori ancestrali și contemporani, evenimente recunoscute din trecut, sărbătorile.;
- tradițiile și credințele;
- științele.

De-a lungul anilor au fost enumerate foarte multe *definiții atribuite conceptului de cultură*, acestea având la bază patru proprietăți esențiale: [7, p. 21]

- cultura cuprinde toate caracteristicile care scot în evidență viața unei comunități;
- cultura dovedește specificitatea comunității care are bine definit un cod de conduită și valori morale;
- cultura aparține tradiției orale, perpetuată prin viu grai;
- cultura presupune adaptare la nou, ci nu staticism, presupune extinderea sau diluarea unor elemente culturale etc.

Cultura se perpetuează din generație în generație, rolul esențial avându-l: artele, mass-media scrisă și audio-TV, fotografia, calculatorul etc. În egală măsură cultura presupune tradiția populară orală – astăzi din ce în ce mai mult pe cale de dispariție fiind: ritualul căsătoriei, plecarea feciorilor la armată, ritualul botezului, al înmormântării sau la diferite sărbători tradiționale etc.

Obiectivul principal al educației interculturale este „integrarea tuturor copiilor în societatea pluralistă în care trăiesc, oferindu-le perspective noi despre istorie, geografie, limbă, cultură, filozofie, om și societate” [3, p. 33]

Moldoveanu și Dumitru (2005) consideră că „educația interculturală este o deschidere necesară spre celălalt, mai ales în acest nou concept de modernizare”. [3, p. 34] Conceptul de educație interculturală cuprinde:

- deschiderea spre dialogul intercultural dintre diverse grupe etnice;
- principiul echității și al justiției sociale în sensul de egalitate a șanselor în educație și de participare la viața socială;
- principiul armoniei și al coeziunii sociale în sensul că un dialog comprehensiv conduce la detensionarea relațiilor interetnice acolo unde există conflicte aparente sau latente.

Pleșu (p. 23) în Frunză Jones (2006, p 11-24) afirmă că „interculturalitatea și multiculturalitatea trebuie considerate ca realități interdependente, ca fețele unei aceleiași monede. Prefixul „inter” al cuvântului „intercultural” sugerează un proces: interacțiuni finalizate prin constituirea unui sistem de relații de interdependență între grupuri, indivizi sau identități culturale. Societatea interculturală promovează interdependențele, din această cauză unii autori consideră că interculturalismul ar fi centrat pe individ și nu pe caracteristicile sale culturale”. [6, p. 42] Rei (1986 în Dasen, Perregaux & Rei, 1995, p 152) consideră că „intercultural înseamnă interacțiune, schimb, reciprocitate, interdependență, solidaritate, recunoașterea valorilor, a modurilor de viață, a reprezentărilor simbolice la care se raportează ființele umane, individual – respectiv grupurile în relațiile cu semenii și pentru înțelegerea lumii; recunoașterea interacțiunilor care intervin la un moment dat între multiplele aspecte ale aceleiași culturi sau între culturi diferite în timp și spațiu”. [12, p. 68]

Educația interculturală reprezintă plus valoare pentru sistemul de învățământ. În primul rând elevii conștientizează valoarea propriei culturi sau a etniei, crescându-le astfel stima de sine. Apoi familia

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

și școala – prin dascăli săi are menirea de a forma elevilor deprinderea de comunicare și comuniune împreună cu ceilalți elevi, aparținând altor culturi sau etnii.

Prin educația interculturală: [8, 11]

- se dezvoltă curiozitatea despre ceea ce este asemănător sau diferit la noi versus ceilalți;
- crește potențialul creativ, imaginația și gândirea critică pentru o mai mare introspecție privind elementele de interculturalitate;
- se dezvoltă funcțiunile sufletești referitoare la propria cultură în raport cu elementele culturale ale celorlalți (etnii, minorități, grupuri etc.);
- se oferă o perspectivă viabilă pentru limitarea excluziunii sociale și rasiale și pentru deschiderea către dialog cultural.

Utilizând strategii moderne de predare-învățare-evaluare centrate pe elev, în cadrul procesului de învățământ elevii vor dobândi:

- respectul față de valorile culturale și modul de viață al lor și al semenilor (Barry&Lechner, 1995, p. 146-161);
- atitudinea de acceptare și toleranță față de elementele aparținând unor grupuri, etnii, minorități cu care vin în contact;
- deschiderea pentru dialog, cunoaștere, comunicare și respect față de toți oamenii indiferent de condiție socio-materială, culoarea pielii, religie, etnie, minoritate etc; (Rei, 1986, p 3);
- dezvoltarea unor relații de prietenie bazate pe șanse egale în educație și viața în general, pentru a învățata să trăim împreună cu ceilalți. (Leclercq, 2002);

În definiția competenței interculturale se regăsesc:

- „capacitatea de a-ți schimba/adapta atitudinea, comportamentul și cunoștințele la interacțiunea cu persoane aparținând altor culturi;
- capacitatea de a manifesta deschidere, flexibilitate și o atitudine pozitivă față de persoane de diverse culturi;
- capacitatea de a-ți revizui credințele și valorile din perspectiva altor culturi etc.” [3, p. 39]

În cadrul Serviciului Canadian pentru străini (conform Vulpe, Kealey și MacDonald 2000) persoana potrivită pentru a lucra la Departamentul intercultural ar trebui să aibă:

- adaptabilitate: pentru a găsi soluții la toate situațiile posibile: personale, profesionale sau familiale în contextul interferențelor culturale;
- respect și modestie: pornind de la cunoașterea parțială sau totală a propriei culturi în contact cu grupuri, minorități, etnii sau chiar națiuni, consultându-se înainte de a lua decizii;
- înțelegerea conceptului de cultură: fapt care conduce la deschidere, acceptare, dorința de cunoaștere și poate chiar influențare;
- cunoașterea specificului țării gazdă: să dețină informații despre țara respectivă, despre elementele de profunzime și de suprafață ale culturii acesteia, demonstrând dorința de cunoaștere;
- atașament față de oamenii cu care vine în contact personal sau socio-profesional;
- stimă și cunoaștere de sine: referitor la aspirații, sensibilități, potențial cognitiv etc;
- dialog și comunicare interculturală: deține abilitatea de a se adresa deschis, plăcut asertiv;

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

- bun organizator: are capacitatea de a mobiliza oamenii în jurul său și de a forma o echipă în mediul socio-profesional;
- perseverență și determinare la locul de muncă: concretizate în rezultate notabile socio-profesionale; conștiința de sine: ar trebui să constituie grija esențială a cadrelor didactice care au menirea de a forma oameni cu educație interculturală. Atunci când unui elev (adultul de mai târziu!) îi pasă de sine și de ceilalți – sunt șanse reale pentru a fi mai înainte de toate OM, în toată puterea cuvântului (Fanteni, 1994).

Sensul conceptului de cultură poate avea o abordare diferită în funcție de utilizator și context. Astfel, putem vorbi de cultura generală a unui individ, cultura de floarea soarelui, cultura pentru creșterea plantelor medicinale, cultura provenită din arta meșteșugurilor, cântec, costume tradiționale etc. [6,10] Atitudinile și comportamentele specifice unei comunități nu sunt totdeauna pe deplin înțelese și acceptate de membrii care aparțin altei culturi, altor comunități – pentru că în general comunitățile sau grupurile sociale fie la nivel micro sau macro social au valori diferite.

Studiind cu atenție modelul tip „icebergul culturii” reiese că esența culturii se află la baza acesteia și nu poate fi văzută, așa cum noi putem vedea doar vârful iceberg-ului și contactul cu luciul apei, ci nu și baza iceberg-ului; putem doar să intuim că pentru un vârf semeț, baza ar trebui să fie cel puțin dublă. [2, 8]

Pornind de la analiza metaforei „icebergul culturii” putem înțelege că diferențele culturale vin din adânc, de acolo de unde nu le vede nimeni, fiind însă esențiale. Partea exterioară a culturii, ceea ce se vede din iceberg: modul de viață, obiceiurile, tradițiile, hrana, ocupațiile, sărbătorile, comunicarea verbală, non-verbală sunt doar elemente de suprafață, având la „temelie” moștenirea istorică, viața de zi cu zi, convingerile și credințele religioase, simbolurile naționale – elemente care nu pot fi ușor deștrădăcinate.

„Icebergul culturii” ar putea fi descris astfel: [2]

- familia: care este atitudinea unei persoane în cadrul familiei sau față de prieteni; în România este o tradiție ca familia să fie reunită la sărbătorile creștine (cu precădere de Crăciun și de Paști) iar copiii să locuiască în apropierea familiei sau cel puțin mezinul să se căsătorească „în casă”. De altfel este foarte pregnantă ideea la români: „casa părintească nu se vinde!” Tradiția aceasta are la bază dorința ca părinții să aibă copiii aproape pentru a fi un sprijin la bătrânețe. Această trăsătură culturală nu este susținută în alte țări, unde copiii sunt separați de părinți - la vârsta majoratului fiind independenți financiar și decizional; la vârsta bătrâneții – părinții sunt instituționalizați în așezăminte de profil sau îngrijiți la domiciliu fără o implicare emoțională din partea copiilor (vezi Italia unde foarte multe femei din România fac menajul persoanelor vârstnice la domiciliul acestora);
- sănătatea: în cultura românească îngrijirea persoanelor din familie sau vizitarea acestora în situații de boală este foarte pregnantă; copiii sunt învățați de la vârsta școlarității mici să își viziteze colegii, să le comunice temele, lecțiile etc. În situația decesului – sprijinul afectiv ocupă un loc esențial, numărul mare al membrilor microgrupului social fiind caracteristic acestor evenimente;
- căsătoria: la români este o adevărată cultură în acest segment – deși influențele culturale aparținând altor popoare (de exemplu în Spania, Austria, Germania, Italia, Suedia etc. acolo unde românii lucrează în ultimii 10 ani!) au diluat din specificul acestui eveniment, care era precedat de logodnă, înțelegerea dintre părinții tinerilor, ritualul nunții, cadourile pentru nași, purtarea unor

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

elemente distinctive pentru mire, pentru naș (prosop tradițional pe umăr), bani în piept pentru ginere etc.

- îmbrăcămintea și prezentarea: românii sunt recunoscuți ca fiind zgomotoși – comparativ cu germanii, care au temperament reținut, calm dar în egală măsură românii sunt prin excelență ospitalieri, deschiși la comunicare, așa cum sunt mai multe popoare latine. De asemenea în orice colț al lumii ai merge este acreditată ideea că femeile din România și din Republica Moldova sunt cochete, aranjate la păr și vestimentație, sunt frumoase într-un cuvânt. De altfel s-a constatat de-a lungul timpului că vestimentația a fost dintotdeauna o preocupare a gospodinelor. În urmă cu aproximativ 60-70 de ani femeile torceau cânepă și pregăteau haine pentru membrii familiei. Fetele necăsătorite acordau o atenție deosebită cusutului iei, modelului și culorilor, astfel încât la hora satului, la balul de Paști – să fie cea mai frumoasă;
- aspectul exterior al artei – exprimat prin stilul arhitectural, muzică, literatură, petrecerea timpului liber – în țara noastră sunt recunoscute ca o „carte de vizită”; portul popular deosebit de frumos prin autenticitatea lui, așezămintele monahale, dansurile, muzica populară – care sunt foarte apreciate atât de străinii care ne vizitează țara, dar mai cu seamă de bătrânii satelor (hora duminicală, balul de la căminul cultural, șezătorile de odinioară, nunta tradițională care dura trei zile și trei nopți) etc. Aceste elemente cu adânci rădăcini în istoria poporului nostru s-au mai diluează din păcate odată cu trecerea timpului, ca urmare a emancipării tinerei generații. Astăzi sunt din ce în ce mai apreciate zonele etnografice unde se păstrează autenticitatea lor și se depun eforturi pentru conservarea și promovarea acestora;
- cultura tradițională sau folclorică – la români încă se păstrează obiceiul de a nu se munci în unele zile „de sărbătoare”, de influență păgână, cum ar fi „Foca” ori Sfântul Haralambie, pe care bătrânii le țin cu strășnicie, fiind puțin cunoscute și acceptate de către tineri;
- respectul – manifestat față de persoanele mai în vârstă, față de persoanele care au un anumit statut social sau profesional. În România timp de foarte mulți ani copiii se adresau părinților cu apelativul „dumneata” sau derivații ale acestuia: „matală”, „tălică” etc.; persoana care era mai în vârstă ocupa locul „în capul mesei”; elevii – ca semn de respect aveau capul plecat în fața profesorilor, privirea în pământ când purtau o discuție; totdeauna era păstrată o distanță între aceștia – nu doar fizică, ci și figurativă; astăzi copiii foarte rar mai folosesc apelativul „dumneata” sau „matală”; locul „din capul mesei” nu se mai distinge întotdeauna prin așezarea persoanei mai „în etate”; salutul „sărut mâna” adresat părinților sau nașilor este din ce în ce mai rar rostit; elevii nu se mai ridică în picioare decât uneori atunci când sunt solicitați la lecție, pentru că este posibil să nu fi învățat lecția și să se simtă stigmatizați!
- rolul femeilor și al bărbaților: în societatea românească bărbații sunt prin excelență cei care conduc; cultura noastră așază rolul femeii „în umbra bărbatului”, fiind recunoscute situațiile prin care în urmă cu aproximativ 30 de ani femeia mergea în urma soțului cu 1-2 pași, ea fiind totdeauna supusă acestuia; prin comparație – în cultura arabă (religia islamică) femeia nu are voie să comande nimic la restaurant, ea acceptând doar ceea ce stabilește soțul în numele ei; în cultura noastră, psihologii și sociologii au demonstrat că rezultatele sunt mai bune acolo unde grupurile de lucru (profesionale) sunt mixte, situație care nu este agreată în toate culturile;
- motivația pentru reușita profesională: în România oamenii răspund foarte bine în situația în care sunt valorizați sau recompensați individual, mai mult decât dacă s-ar produce acest aspect pentru lucrul în echipă;

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

- studiile și familia: în cultura romă fetele sunt căsătorite de la vârste mici (12-13 ani!); din cercetările sociologilor s-a demonstrat că încă este practică logodna, după care urmează căsătoria; părinții sunt cei care „aranjează” cununia, de cele mai multe ori având la bază potențialul financiar al ambelor familii; sunt situații în care căsătoriile sunt încheiate fără a se lua în considerație chiar și gradul de rudenie, din dorința de a „păstra” averea familiei; băieții romilor chiar de la vârsta de șapte-opt ani iau parte la discuțiile la care participă bărbații; așezarea în semicerc sau în cerc simbolizează grupul compact, unitatea, păstrarea discuțiilor și a deciziilor în „circuit închis”, băieții romilor fiind inițiați de la vârsta școlărității mici cum ar trebui să negocieze, să conducă discuția sau să își susțină punctul de vedere. Fetele și femeile romi nu iau parte la discuțiile bărbaților; studiile școlare pe care le urmează fetele sunt de cele mai multe ori inferioare băieților, întrucât „bărbatul e capul familiei” – femeia având misiunea de a crește copiii; majoritatea părinților romi sunt mulțumiți cu finalizarea studiilor primare pentru fete și a studiilor gimnaziale pentru băieți. Urmează apoi ca băieții să fie implicați în afacerea familiei: colectarea fierului vechi, vânzarea ziarelor în alte state europene, cărăușia, negoțul cu lemn sau prelucrarea acestuia etc.
- status și rol: în cultura românească rolul decizional aparține bărbatului, așa cum spuneam anterior; asemănător este și în cultura romă; la români sunt apreciate sarcinile de lucru care nu implică decât în mică măsură rolul de conducere sau decizie. Există în special în mediul rural o practică extinsă privind plecarea la drum, trecerea prin fața unei biserici și semnul Sfintei Cruci;
- limbajul trupului: românii își demonstrează disconfortul față de o persoană chiar fără să vorbească cu aceasta. Prin limbajul trupului se dovedește situația în care cineva este nemulțumit de comportamentul cuiva, ori față de atitudinea altei persoane, față de luarea deciziilor etc. De asemenea anumite gesturi fac parte din cultura poporului român, cum ar fi: aplecarea capului în semn de supunere sau ascultare, îmbrățișarea călduroasă la sosirea sau plecarea unei persoane dragi, strângerea mâinii cu putere, dăruirea unei batiste în semn de „rămas bun” sau despărțire la plecarea în armată a feciorilor etc;
- timpul și relativitatea timpului: a devenit o situație de normalitate pentru români ca ora stabilită pentru începerea unei activități sau pentru o întâlnire să fie prelungită cu cinci sau 10 sau 15 minute, astfel încât de cele mai multe ori nici scuzele nu mai sunt rostite, ci doar „sfertul academic!” Această practică nu este acceptată în alte culturi, cu precădere la germani, despre care se spune că dacă nu ai ceas, neamțul totdeauna sosește la timp, la ora stabilită. Ordinea la birou de exemplu, pentru germani este „literă de lege” pentru ei reprezentând rezolvarea pe jumătate a sarcinilor de lucru.

Elemente ale culturii de suprafață [10]

Pentru cele mai multe popoare și culturi *preparatele alimentare* sunt emblematice; deseori când spunem de exemplu „baclava” ne referim la zona Dobrogei, care este populată de o minoritate turcă sau tătară;

Tradițiile și sărbătorile: un loc aparte ocupă în cultura de suprafață diferitele festivaluri sau sărbători locale: Răvășitul oilor, Festivalul castanelor, Sărbătoarea narciselor etc, care se desfășoară cu precădere în zona rurală; românii sunt recunoscuți pentru promovarea și conservarea tradițiilor în perioada praznicelor împăratești (Paști, Crăciun, Botezul Domnului), fapt pentru care străinii vizitează expres zona Moldovei sau Nordul Transilvaniei. S-au extins legendele („Dracula din Carpați”), vizitarea lăcașurilor de cult, pelerinaje la moaștele unor sfinți mai cunoscuți sau la bisericile și mănăstirile construite în epoca medievală de către domnitorii noștri;

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

Muzica și ritualurile: în cultura de suprafață a poporului nostru și a oricărui popor de altfel – muzica și ritualurile joacă un rol esențial. Cu precădere muzica populară este ascultată la cele mai multe evenimente, dar în egală măsură noi deținem „patenta” pentru sărbătoarea de 1 Mai la Vama Veche, unde muzica electronică și tinerii au dat un alt sens Zilei Internaționale a Muncii;

Istoria și personalitățile: cultul personalității pentru fostul președinte al României Nicolae Ceaușescu este asociat adeseori cu construirea „Casei Poporului” sau cu organizarea unor acțiuni grandioase. În cadrul acestora era omagiat conducătorul țării, după modelul coreean sau chinezesc. Pentru analiza conceptului de *cultură* avem la îndemână modelul de tip „ceapă” inițiat de psihologul Hofstede. În anul 1991 a introdus acest model, prin care cultura este asemănată cu o ceapă. Straturile de la suprafață putând fi îndepărtate: simbolurile, eroii, ritualurile pentru a lăsa locul esenței culturii unui popor și anume: valorile. [3]

În opinia lui Hofstede valorile sunt esența culturii, acelea care caracterizează omul sau societatea în ansamblul său. Pentru români, valorile în care credem sunt: libertatea, dreptatea, credința, unitatea de neam, dragostea de patrie și de pământ, apărarea patriei etc.

Simbolurile reprezintă în accepțiunea lui Hofstede doar partea exterioară a culturii:

- gesturi: salutul, strângerea mâinii, semnul Sfintei Cruci în fața icoanei sau a bisericii – înainte sau după servirea mesei;
- eroii: personaje emblematice pentru viața comunității, care pot constitui modele, în amintirea lor fiind organizate diferite evenimente;
- ritualurile: manifestări religioase care aparțin unui grup extins, la care pot lua parte de regulă persoanele în vârstă, preotul și un grup omogen ca vârstă, nivel de pregătire socio-profesională și preocupări comune.

Drepturile culturale

Conceptul de „identitate culturală” a apărut în 1960 din necesitatea de a contracara intenția de globalizare și diluare a unor culturi, ca urmare a expansiunii tehnologice. În ultimii ani fenomenul globalizării este într-o amplă extindere, situație care conduce la implementarea unui model și a unui set de valori culturale propuse spre acceptate pentru toate popoarele. [9, p. 36]

În cadrul Consiliului Europei au fost elaborate mai multe documente unde sunt stipulate drepturile culturale, ca drepturi fundamentale pentru persoane sau pentru comunități. Statul are menirea de a conserva și de a promova valorile culturale prin instituțiile și ministerele de resort. *Dreptul cultural pentru o persoană* presupune susținerea aptitudinilor culturale, creative, a simțului artistic etc.

Dreptul cultural pentru o comunitate presupune capacitatea de a fi conservate și promovate valorile autentice ale comunității, astfel încât să se identifice prin elemente de specificitate comunității etnice, lingvistice, meșteșugărești etc.

Pentru o persoană drepturile culturale sunt: [11, p. 32]

- dreptul la educație;
- dreptul la instruire și orientare școlară și profesională;
- libertatea de opinie;
- exprimarea religioasă;
- dreptul de autor, inventator etc;

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

- dreptul grupurilor „dezavantajate” – caracterizate prin anumite particularități determinate de specificul grupului: minorități, persoane aparținând unor religii, imigranți etc;

Dreptul la identitatea culturală presupune ca o persoană: să cunoască, să aprecieze și să dezvolte activitățile culturale; să aibă acces la propriile elemente culturale și ale altor culturi; să aibă acces la mijloace de comunicare și exprimare; să aibă accesul neîngrădit la elementele culturale și libera exprimare față de alegerea unei comunități culturale sau a alteia. În anul 1966 a fost semnat Pactul internațional prin care, conform art. 15 este recunoscut dreptul fiecărei persoane la viața culturală. În anul 1993, prin Declarația de la Viena în art. 5 sunt ratificate drepturile omului, printre care și dreptul cultural, acesta fiind universal, independent și în strânsă concordanță cu celelalte drepturi.

Comunicarea interculturală este un concept relativ „tânăr”. [1, p. 34] Dintotdeauna oamenii au comunicat, dar astăzi ca urmare a dezvoltării tehnologiei audio-video comunicarea este posibilă într-un timp foarte scurt la nivel foarte extins, în toate colțurile lumii. Comunicarea interculturală presupune cunoașterea mai înainte de toate a ceea ce este caracteristic sau personal indivizilor, comunităților sau societăților de oriunde, din lume. Virtual putem avea în orice moment o comunicare interculturală cu semenii din orașul nostru, cu semenii din India, Noua Zeelandă, Australia, Brazilia sau din orice colț al lumii. Mass-media scrisă, audio-vizuală sau un simplu „clic” pe internet aduc în fața noastră o lume nouă, fascinantă cu interferențe culturale. Astfel se pot stabili relații interculturale fără să ne deplasăm, fără să ne vedem – în condițiile în care au dispărut granițele ca frontiere terestre sau bariere culturale.

În opinia autorilor Sorin Cristea, Natalia Butnariu, Lelia Cebanu, Constantin Cocoș, Pierre Dasen ș.a. „nu contactul dintre națiuni sau culturi constituie obiectul de studiu al comunicării interculturale, ci contactul dintre persoane”. Comunicarea interculturală poate avea loc între oamenii care aparțin diferitelor etnii, grupuri minoritare sau naționalități care conviețuiesc pe teritoriul unui stat sau între cei care pătrund ca migranți în acest areal. Prin *definiție, comunicarea interculturală este interacțiunea directă între oamenii aparținând diferitelor culturi*. [14, p. 8] Interacțiunea interculturală presupune nu doar deslușirea normelor de viață ale unei minorități, unui grup social etc, ci înseamnă acceptare, înțelegere, armonie, toleranță pentru ceea ce este definit ca aparținând patrimoniului cultural.

Micheline Rai consideră: „Cine spune intercultural spune plecând de la sensul plener al prefixului –inter, interacțiune, schimb, deschidere, reciprocitate, solidaritate obiectivă”. [15, p. 8]

Referindu-ne la comunicarea interculturală se impune mai întâi de toate cunoașterea propriei culturi, a patrimoniului cultural și după aceea ne putem raporta la elementele ce aparțin altor culturi.

Școala – ca mediu autorizat de educație și instrucție are menirea de a forma deprinderi de comunicare interculturală. Pornind de la această premisă trebuie specificat ce *nu* este educația interculturală:

- nu este o educație compensatorie pentru străini sau grupuri minoritare. Nu copiii care aparțin acestor grupuri sunt cei care au probleme, ci instituția școlară are dificultăți de adaptare la diversitatea culturală;
- nu este o nouă disciplină școlară sau o extensie a programelor destinată „predării culturilor”, ci își propune să formeze atitudini pozitive și active față de alte culturi, posibilă sursă de îmbogățire și de trăire a unor experiențe noi;
- nu se confundă cu orele de limba și cultura de origine specifice grupurilor minoritare;

În grădiniță, încă de la vârsta premergătoare școlarității, copiii descoperă treptat diferențele și asemănările intercategoriale:

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

- la 2-3 ani fac distincția dintre sine și ceilalți, își dezvoltă identitatea de sex, învață culorile și încep să le asocieze culorii pielii;
- la 3 ani observă diferențele rasiale și în perspectivă vor fi influențați de normele sociale;
- la 4-5 ani copiii dau semne de înțelegere asupra diferențelor rasiale existente;
- la 5 ani încep să se identifice cu alții și să se recunoască pe sine ca fiind o parte a grupului;
- între 5 și 7 ani aprecierea adultului îi determină imaginea despre performanțele sale, locului în grup și diferențelor sale față de ceilalți. Toate acestea se continuă în școală.

Diferențele dintre copii, culturi, stiluri de viață și de învățare, dintre componente - sunt firești, pozitive. De aceea elevii nu trebuie forțați să devină copii ale unui model predefinit.

Interculturalitatea este o componentă a realității zilnice din școală. Tot modul de învățare este organizat din perspectivă interculturală, permițând învățarea prin colaborare, comunicare și nicidecum de marginalizare a unor copii. Deschiderea spațiului școlii către comunitate și specificul ei, organizarea unor întâlniri, excursii, serbări cu specific intercultural dar nu în detrimentul majorității, urmărește realizarea obiectivelor de egalizare a șanselor în educație.

Este de preferat să răspundem prompt întrebărilor copiilor; dacă ocolim răspunsurile, aceștia vor deduce că ceva nu este bine în ceea ce privește întrebarea sau persoana la care se referă. Răspunsurile să fie simple, legate de experiența copiilor și nivelul lor de cunoaștere. Diferențele trebuie introduse prin asemănări: toți oamenii râd, plâng, se bucură, numai că există maniere diferite de manifestare.

Un exercițiu simplu ce se poate face la clasă este următorul:

- Copiii sunt rugați să răspundă la întrebarea „Cine sunt eu?”
- După examinarea răspunsurilor sigur vom găsi indicații care să permită să ne situăm din punct de vedere social: de pildă, numele și vârsta, sexul, originea etnică și limba maternă, diferitele roluri sociale. S-ar putea, de asemenea, să întâlnim detalii referitoare la aspecte mai personale ale individualității, precum trăsături de caracter, valori, convingeri ideologice, credințe religioase, interese intelectuale, gusturi artistice, preferințe în materie de sport etc.

Acest exercițiu pune în evidență multiplele forme sub care se poate descoperi identitatea. Reies, în același timp, relațiile de interdependență care fac ca indivizii să fie concomitent atât de asemănători și atât de unici și diferiți.

Se pune însă problema cât de bine sunt formați profesorii pentru a forma deprinderi de comunicare interculturală?

Comisia Internațională de Educație pentru secolul XXI a UNESCO are o permanentă preocupare pentru conceptul acesta – comunicare interculturală; în vederea sustenabilității sale a transmis către toate statele tema de lucru: „a învăța să trăim împreună cu ceilalți”. Este imperios necesar să învățăm să implementăm acest concept, pentru că lumea la nivel mondial se află într-o continuă efervescență. Ceea ce altă dată era absurd sau imposibil – acum se desfășoară în proximitate, ca o situație de normalitate, într-un ritm amețitor de rapid. Sunt multiple exemple:

- „exodul” persoanelor din Asia (vezi Siria, Iordania, Arabia Saudită ș.a.) care se îndreaptă spre Europa, nu spre a o cuceri, ca în perioada Evului mediu, ci pentru a se așeza pașnic, să conviețuiască alături și împreună cu locuitorii Germaniei, Franței, Marii Britanii, Suediei etc.
- revendicările populației din Spania pentru obținerea independenței Cataloniei;
- mișcările stradale ale locuitorilor din Scoția pentru „ieșirea” din Uniunea Europeană;

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0. International License

- suprapopularea Germaniei cu grupuri aparținând religiei musulmane din statele arabe, acestea din urmă respectându-și cultura cu totul aparte înțelesă în context european.

Schimbările radicale care au loc în societate au pus în fața sistemului educațional necesitatea transformării și adaptării la condiții noi, să răspundă aspirațiilor timpului nou, să asigure, pe de o parte, stabilitate, iar pe de altă parte dezvoltare și dinamism. [4, p. 5]

Așadar, se impune cu stringență formarea formatorilor pentru o abordare eficace și eficientă a comunicării interculturale și a formării deprinderii „a învăța să trăim împreună cu ceilalți”. [5, 12, 15]

Bibliografie

1. Butnari Nadejda, Noile Educații, Suport de curs, Universitatea de Stat Moldova;
2. Cisca Liliana și Marchiș Iuliana, Educația interculturală și multimedia, Editura Presa Universitară Clujană, 2008;
3. Cebanu Lelia, Tendințe moderne în formarea inițială a cadrelor didactice, Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, nr.5/25;
4. Cojocaru Victoria, Ticuță Elena Roxana, Competențe antreprenoriale prin metode interactive, Ghid metodic, Editura Pontos, Chișinău, 2011;
5. Cristea Gabriela, Pedagogie Generală, EDP, București, 2008;
6. Cristea Sorin, Pedagogie, vol. I, Editura Hardiscom, Pitești, 1996;
7. Cucoș Constantin, Educația. Dimensiuni culturale și interculturale, Polirom, Iași, 2000;
8. Dassen Pierre, Educația interculturală, Polirom, Iași, 1999;
9. Nicula Ion, Tratat de Pedagogie școlară, 1996;
10. Nedelcu Anca, Fundamentele educației interculturale, Polirom, Iași, 2008;
11. Popescu Silvia, Comunicarea interculturală, Editura Institutului European, Iași, 2013;
12. Schipor Doina Maria, Revista Română de Studii Culturale, „Formarea cadrelor didactice”, site, 2019;
13. Șchiop Ursula, Dicționar de Psihologie;
14. Văideanu George, Educația la frontiera dintre milenii, Editura Politică, București, 1988;
15. Repere ale Educației interculturale, Consiliul Național al Tineretului din Moldova, Chișinău, Material elaborat în cadrul Proiectului „Dialog intercultural în Moldova”, 2013;